

Аннотация. В статье рассмотрена материальная составляющая формирования трудового потенциала работников сельскохозяйственных предприятий. Проанализированы результаты анкетного опроса работников сельского хозяйства предприятий районного АПК. Предложены методы эффективной системы материального стимулирования работников сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: трудовой потенциал, анкета, заработная плата, социальные льготы, материальное стимулирование.

Summary. In the article it was observed the material forming part of the agricultural enterprises employment potential, it was analyzed the workers' questionnaire survey results of the agricultural sector entities in the region. It was offered the effective system methods of financial incentives for workers farm.

Key words: labour potential, questionnaire, salary, socialprivileges, material stimulation.

УДК 339.743

Журба О. М.

*аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельного університету*

Zhurba O. M.

*Postgraduate Student at Department of Economic Theory and Competition Policy
Kyiv National University of Trade and Economics*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ВАЛЮТНО-КУРСОВОЇ ПОЛІТИКИ

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINING THE ESSENCE OF EXCHANGE RATE POLICY

Анотація. У статті проаналізовано сучасні підходи до визначення сутності валютно-курсової політики, розглянуто переваги та недоліки існуючих концепцій. На основі аналізу зарубіжного досвіду наведено власне тлумачення даного поняття. З'ясовано місце валютно-курсової політики у завданнях НБУ та обґрунтовано недосконалість законодавства в даному питанні.

Ключові слова: валютно-курсова політика, валютний курс, валютна політика, режим курсоутворення.

Постановка проблеми. За останні 25 років в економіці України було чотири кризи, які показали, наскільки відчутним може бути прямий та опосередкований вплив валютного курсу на процеси, що відбуваються у реальному секторі економіки. Зі зростанням волатильності валютного курсу гривні підвищується роль валютно-курсової політики як основного регулятора валютного курсу в системі макроекономічної політики держави. Саме від характеру здійснення та моделі валютно-курсової політики залежать стабільність національних грошей, стан платіжного балансу, валютних резервів, інвестиційний клімат, обсяг експортно-імпорتنих операцій, купівельна спроможність населення, а також ефективність грошово-кредитної політики. Отже, важливим є з'ясування її сутності в контексті сучасних тенденцій економіки, що сприятиме виробленню ефективного механізму її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальними дослідженнями теорії та проблемами валютного курсу займалися зарубіжні вчені: Дж. Тобін, Дж. Франкель, Ф. Бергстен, Г. Кассель, Р. Лукас, Р. Манделл, А. Маршал, М. Мусса, Я. Тінберген, М. Флемінг. Значний внесок у теоретичне дослідження проблематики валютно-курсової політики зробили вітчизняні вчені: О. Береславська, Т. Вахненко, Н. Горшкова, А. Гальчин-

ський, В. Геєць, А. Гриценко, О. Дзюблук, С. Корабліна, І. Лютий, О. Пасічник, О. Плотніков, Ф. Роґач, О. Мелих, Т. Шемет, С. Яременко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на фундаментальні дослідження валютного регулювання з боку зарубіжних та вітчизняних учених, сьогодні не існує загально визначеного підходу до трактування сутності валютно-курсової політики, мало дослідженими залишаються питання теоретичного її формування.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних підходів до трактування сутності валютно-курсової політики, з'ясуванні її місця у завданнях Національного банку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На світовому рівні підвищена увага до проблем валютно-курсової політики як інструмента досягнення макроекономічної стабільності почала формуватись на початку ХХ ст., що пов'язано з активним розвитком світової торгівлі та національних валют. Однак після кризи 30-х років ХХ ст. відбувається значне зниження довіри до неї в ролі такого інструмента, що, своєю чергою, спонукало активізацію досліджень даної проблеми.

Майже через століття теоретичні проблеми валютно-курсової політики продовжують виступати об'єктом жва-

вих наукових дискусій. Головна суперечність полягає між кейнсіанським підходом, який втілює ідеї оперативного використання грошей як інструмента щоденного управління економічною кон'юктурою, активної участі центрального банку на валютному ринку для стимулювання економічного зростання, та монетаризмом, який засуджує подібні маніпуляції, що, на переконання представників даного підходу, ведуть до посилення макроекономічних диспропорцій.

Тому нині теоретичним засадам валютного курсоутворення, проблемам валютного регулювання та валютного контролю, впливу курсу національної грошової одиниці на економіку держави, ролі валютно-курсового регулювання в економічному зростанні, ефективності валютно-курсової політики та шляхам її оптимізації присвячені праці багатьох зарубіжних та провідних вітчизняних економістів і практиків. Але в економічній літературі не існує загальноприйнятого підходу та не досягнуто згоди щодо трактування сутності валютно-курсової політики.

Основна проблема полягає в тому, що законодавча база в цьому питанні є недосконалою та не трактує сутності валютно-курсової політики, а деякі зарубіжні та вітчизняні вчені надають визначення тільки валютній політиці, оминаючи валютно-курсову політику.

Аналіз зарубіжних досліджень установив, що більшість науковців розглядає валютно-курсову політику як самостійну ланку в системі монетарної політики. Найчастіше зустрічається поняття *exchange rate policy*, що дослівно можливо перекласти як «політика обмінного курсу». Як правило, вчені досліджують власне механізм її реалізації, натомість рідко звертають увагу саме на визначення даної дефініції.

Видатний економіст Дж. Тобін у праці «Монетарна політика» [1] зазначав, що політика обмінного курсу є важливим інструментом, необхідним для конкуренції на міжнародному ринку товарів. Це пояснюється тим, що через трансмісійний механізм впливу курсової політики можливо швидко зреагувати на зміну зовнішніх ринків, змінивши валютний курс у той чи інший бік із метою стимулювання експорту.

Дж. Франкель [2, с. 8] хоча й не конкретизував визначення валютно-курсової політики, але провів фундаментальний аналіз її впливу на ситуацію в економіці США у другій половині ХХ ст.

Інший американський економіст, Ф. Бергстен [2, с. 41], поділив курсову політику на два види. Перший – управління долларом як національною валютою США, другий належить до міжнародного монетарного режиму.

М. Маса [2, с. 62] звертав на увагу на відокремленість курсової політики від монетарної та фіскальної. На думку вченого, розмежування є принципово важливим, оскільки інструменти та цілі даних політик є різними, хоча, звичайно, їх реалізація перебуває у тісному взаємозв'язку.

Щодо нормативних документів зарубіжних країн, нам не вдалося знайти чіткого визначення даної дефініції, хоча більшість із них у своєму законодавстві описує механізм реалізації курсової політики. Банк Ботсвани у своїх поясненнях надає досить широке тлумачення валютно-курсовій політиці. Так, курсова політика – це механізм, яким країна керує своєю валютою по відношенню до іноземної валюти на валютному ринку; обмінним курсом є швидкість, з якою національна валюта може бути перетворена в іноземну валюту; своєю чергою, валютний курс впливає на витрати вітчизняного виробництва та фінансів на іноземні товари і капітал. Під час розробки політики валютного курсу баланс повинен бути знайдений між декількома різними, а іноді й суперечливими цілями. Зокрема,

використання обмінного курсу задля підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва товарів повинно розглядатися поряд із наслідками для міжнародної купівельної спроможності валюти і, зокрема, впливу змін обмінного курсу на внутрішню інфляцію [3].

Серед російських економічних досліджень найпоширенішим є визначення саме валютної політики. Економісти О.Г. Мовсеян, С.Б. Огніцев наводять таке трактування поняття «валютна політика»: «...сукупність заходів, які здійснюються у сфері міжнародних валютних та інших економічних відносин у відповідності із поточними і стратегічними цілями країни» [4, с. 164].

Таким же є тлумачення валютної політики Л. Красавіної. Вона розуміє сутність валютної політики у «...сукупності заходів, що здійснюються у сфері міжнародних валютних та інших економічних відносин у відповідності із поточними і стратегічними цілями країни» [5, с. 177].

Деяко модифіковане, але в цілому схоже трактування наводить О.Г. Качалич, який стверджує, що «валютна політика є комплексом цілей і завдань, а також методів їх забезпечення, здійснюваних органами державної влади у сфері взаємодії національної економіки і світового господарства» [6 с. 11].

Таким чином, російські економісти розуміють валютну політику як сукупність заходів держави, але, на нашу думку, подібні визначення є неконкретизованими, що не розкривають її економічної суті. Подібні визначення можуть належати як до валютної, так і до зовнішньоекономічної політики, оскільки не містять чіткого визначення цілей, методів, форм та суб'єктів її реалізації.

Набагато конкретнішими є погляди на сутність валютно-курсової політики вітчизняних учених та практиків.

Як уважають В.В. Козик, Т.С. Шемет, А.С. Філіпенко, валютна політика – це «...невід'ємна складова частина грошово-кредитної політики держави, сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державними органами влади, центральними банками та фінансовими закладами, міжнародними валютно-фінансовими організаціями у сфері міжнародних валютних відносин на національному, регіональному рівнях та у глобальному масштабі на основі валютного законодавства у двох формах – структурній та поточній» [7; 8, с. 275; 9, с. 68].

Проте ми не можемо погодитись із даним визначенням, оскільки здійснення заходів у глобальному масштабі передбачає вихід валютної політики за рамки грошово-кредитної політики, що не є вірним. Заходи міжнародних валютно-фінансових організацій не стосуються грошово-кредитної політики країни.

Узагальненими є підходи до трактування сутності валютної політики А.М. Мороза, М.Ф. Пуховкіної та валютної (ототожнено до валютно-курсової) політики Б.С. Івасіва, Б.П. Адаміка. Економісти під валютною (курсовою) політикою вбачають «сукупність заходів, які провадяться державою у сфері міжнародних валютних відносин відповідно до її тактичних та стратегічних цілей» [10, с. 467; 11, с. 141; 12].

Дане визначення є значно звуженим, що ототожнює два різні поняття, тому ми не розділяємо такий підхід.

Автори підручника «Міжнародна економіка» за редакцією А.П. Румянцева [13, с. 224] політику валютного курсу визначають як невід'ємну складову частину валютної політики держави й ототожнюють її з режимом курсоутворення, залежно від якого виділяють два її види – фіксований та плаваючий. Проте подане визначення є неповним, оскільки курсова політика центрального банку

не може зводиться лише до встановлення режиму валютного курсу, вона включає в себе інші інструменти, за допомогою яких також регулюється валютний курс.

На основі поданих визначень та деяких інших досліджень за допомогою дедуктивного методу можемо зробити висновок, що валютна політика – це розробка та реалізація органами державної влади, центральними банками, фінансовими установами економічних, правових та організаційних заходів впливу на відносини економічних суб'єктів, які стосуються операцій із валютою.

Обґрунтування необхідності та логічності розмежування понять «валютна політика» та «валютно-курсова політика» було здійснено С.Г. Щербаковим [14] та О.В. Пасічником [15]. Так, російський науковець С.Г. Щербаков розглядає політику валютного курсу як складову частину валютної політики держави, яка направлена на реалізацію її проміжної цілі – «досягнення необхідного рівня валютного курсу», визначивши курсову політику як «...періодичну діяльність монетарної влади із визначення та підтримки економічно виправданого поточного валютного курсу, очищеного від спекулятивних та емоційно-психологічних факторів» [14, с. 44].

Відповідно до поглядів С.Г. Щербакова, курсова політика на практиці реалізуються через проведення валютних інтервенцій, які мають регулювати співвідношення між попитом і пропозицією на іноземну валюту, встановлення відповідного режиму курсоутворення, а також проведення масового інформування суспільства щодо бажаного рівня курсу національної грошової одиниці. У цілому дане визначення є вірним, але регулювання валютного курсу передбачає ширший спектр засобів, за допомогою яких може регулюватися валютний курс.

Український економіст О.В. Пасічник [15] відстоює думку, що валютно-курсова політика виступає складовою частиною як грошово-кредитної, так і валютної політики і реалізується центральним банком винятково на національному рівні та направлена на досягнення стабільності національної грошової одиниці як основного завдання Національного банку України (НБУ), визначеного статтею 99 Конституції України. Враховуючи підпорядкованість вищезазначеної мети цілям монетарної та макроекономічної політики, автор трактує валютно-курсову політику як «...комплекс нормативно-правових, прогнозних, регулюючих та контролюючих заходів центрального банку щодо управління валютним курсом із метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці та створення умов для економічного зростання» [15, с. 8–9].

Інший вітчизняний економіст-дослідник С.О. Яременко поділяє валютну політику держави залежно від її спрямування (змісту) та форм (засобів) на поточну та структурну. Як уважає економіст, поточна валютна політика повинна оперативне регулювати обмінний курс національної валюти, валютно-ринкову кон'юнктуру, регламентувати ступінь конвертування національної валюти, управляти валютними резервами країни, забезпечити безперервність зовнішньоекономічних розрахунків, створювати сприятливі умови для вкладів інвесторів та подолання валютних криз. Структурна валютна політика спрямована на забезпечення послідовних змін у світовій валютній системі в ході проведення валютних реформ в інтересах країни, що беруть участь у міжнародному обміні [16, с. 117].

На нашу думку, дане трактування поточної політики є скороченим і зводиться лише до єдиного завдання – валютно-курсowego регулювання, а структурну валютну політику мають проводити лише країни «маркет-мейкери» світового валютного ринку, до яких Україна не належить.

О.В. Дзюблук подає таке визначення: «Валютно-курсова політика (політика обмінного курсу) – це елемент валютної політики держави, спрямований на визначення порядку встановлення й особливостей регулювання курсу національної валюти стосовно інших валют» [17, с. 197].

Досить повне визначення валютно-курсowego політики дала О. Мелих [18]. Вона розглядає її в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні під валютно-курсовою політикою слід розуміти комплекс економічних цілей та заходів центрального банку, що здійснюються через валютний механізм і спрямовані на регулювання суспільних відносин та забезпечують вирішення стратегічних й тактичних завдань розвитку економічної системи відповідно до інтересів країни, що втілюються в економічні програми та направлені на забезпечення ефективного функціонування національної економіки, економічного зростання [18, с. 41].

У вузькому розумінні, на думку О. Мелих, під валютно-курсовою політикою слід розуміти сукупність заходів стратегічного та тактичного характеру, які здійснює держава в особі центрального банку через складники національної валютної системи (щодо вироблення механізму встановлення валютного курсу, прогнозування та оперативного управління ним, контролю над дотриманням валютного законодавства) з метою недопущення кон'юнктурно-структурних дисбалансів валютного ринку й досягнення цілей економічної політики держави [18, с. 41].

Отже, очевидно є відсутність єдиного підходу до трактування сутності валютної та валютно-курсowego політики, а подекуди має місце їх ототожнення. Проте кожне з наведених визначень має право на існування, адже звертає увагу на найважливіші з його точки зору аспекти.

Своєю чергою, вважаємо за необхідне (як підсумок аналізу всіх наведених визначень) навести своє розуміння даного поняття. Валютно-курсова політика – це комплекс заходів, які здійснює держава в особі центрального банку через особливий механізм валютного регулювання, спрямовані на забезпечення дотримання валютного курсу національної грошової одиниці по відношенню до іноземних валют, який є економічно обґрунтованим та таким, що дає змогу досягти головної мети економічної політики держави – економічного зростання.

Як нами було зазначено вище, законодавець не дає визначення валютно-курсowego політики. Аналіз підходів вітчизняних науковців показав, що більшість із них уважає дану політику складовою частиною грошово-кредитної політики, і ми погоджуємось із такою думкою. Правильність даного твердження можна довести, розглянувши Закон України «Про національний банк України».

У даному Законі наводиться таке визначення: «Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених цим Законом засобів та методів» [19].

Оскільки основним завданням НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці, про що зазначено в Конституції України, а основною метою грошово-кредитної політики є також забезпечення стабільності національної грошової одиниці, то очевидно є думка про те, що ефективне проведення грошово-кредитної політики є тотожно головним завданням Національного банку України.

Закон визначає й інші завдання, які покладено на Національний банк, але серед цих завдань не йдеться про валютно-курсову політику. Проте на Раду Національного банку покладено завдання із розроблення рекомендації стосовно політики курсоутворення та валютного регулювання. Із цього можемо зробити деякі висновки. По-перше,

проведення валютно-курсової політики є також завданням Національного банку. Хоча в тексті Закону курсова політика не виділяється, але розроблення Радою Банку рекомендації щодо її проведення доводить її існування як невід'ємної складової частини завдань Національного банку. Той факт, що вона не виділяється окремим пунктом у загальному переліку всіх завдань банку, свідчить, що вона реалізується як складова частина системи грошово-кредитної політики. При цьому на основі теоретичних підходів до з'ясування сутності валютно-курсової політики можемо встановити об'єкт її впливу – валютний курс національної валюти по відношенню до інших іноземних валют.

По-друге, робимо висновок про те, що законодавець ототожнює поняття курсової (політики курсоутворення) та валютно-курсової політики. На нашу думку, наявність двох понять пов'язана з тим, що в науковому контексті курсова політика може наводити на хибне розуміння даного поняття, оскільки його можливо сплутати, наприклад, із загальнодержавним курсом економічного розвитку. Поняття «валютно-курсова політика» має лише єдине смислове значення та не сприймається в жодному іншому контексті. У рамках Закону такий варіант даного поняття

є цілком припустимим, оскільки смисловий контекст дає зрозуміти його в єдиному значенні. Водночас вітчизняні політики та керівники центральних відомств зазвичай використовують термін «курсова політика», а «валютно-курсова політика» зустрічається лише в одиничних випадках (як правило, це лунає з вуст тих політиків, які також є економістами), що логічно нашоує на думку про винятково наукове значення даної дефініції.

Висновки. Нині все ще відсутній єдиний підхід до трактування сутності валютно-курсової політики, хоча в цілому всі зводяться до думки, що курсова політика є частиною грошово-кредитної політики, яка за допомогою особливого механізму має можливість оперативного впливати на валютний курс. Також подекуди має місце ототожнення понять «курсова» та «валютно-курсова політика», що, звичайно, не є помилкою, але, на нашу думку, дефініцію слід використовувати в більш ширшому варіанті. Очевидним є подальше вдосконалення нормативної бази в частині надання чіткого визначення валютно-курсової політики та конкретизації її завдань. У науковому руслі слід поглиблювати дослідження щодо ефективного механізму її реалізації та зберігати тенденцію до розгляду валютної та валютно-курсової політики як окремих частин.

Список використаних джерел:

1. Tobin J. Theory and Policy / Tobin. J – Ohio. 1984. Ohio State University Press p. 563.
2. Jeffrey A. Frankel Exchange Rate Policy / A. Frankel, C. F. Bergsten, M. Mussa – Cambridge. 1994. National Bureau of Economic Research p. 75.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bankofbotswana.bw/content/2009103010010-basics-of-exchange-rate-policy>.
4. Мовсесян А.Г. Международные валютно-кредитные отношения : [учебник] / А.Г. Мовсесян, С.Б. Огневцев. – М. : ИНФРА – М, 2003. – 312 с.
5. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: [учебник] / Под. ред. Л.Н. Красавиной. – М. : Финансы и статистика, 1994. – 592 с.
6. Качалич А.Г. Валютная политика стран с трансформируемой экономикой в условиях финансовой глобализации : [учеб. пособие] / А.Г. Качалич ; под ред. проф. В.А. Слепова ; Рос. экон. акад. им. Г.В. Плеханова. – М. : Экономистъ, 2006. – 169 с.
7. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини : [навч. посіб.] / В.В.Козик ; 4-те вид. стер. – К. : Знання – Пресс, 2003. – 406 с.
8. Шемет Т.С. Теорія і практика валютного курсу : [навч. посіб.] / Т.С. Шемет ; за ред. О.І. Рогача. – К. : Либідь, 2006. – 360 с.
9. Міжнародні валютно-кредитні відносини : [підручник] / За ред. А.С. Філіпенка. – К. : Либідь, 1997. – 68 с.
10. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Б.П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.
11. Національний банк і грошово-кредитна політика : [підручник] / За ред. А.М. Мороза та М.Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 1999. – С. 174–175.
12. Івасів Б.С. Гроші та кредит : [підручник] / Б.С. Івасів ; вид. 2-ге, змін. і доп. – Тернопіль : Карт-бланш, 2005. – 528 с.
13. Міжнародна економіка : [підручник] / А.П. Румянцев, Г.Н. Климко, В.В. Рокоч [та ін.] ; за ред. А.П. Румянцева. – К. : Знання-Прес, 2003. – 447 с.
14. Щербаков С.Г. К вопросу о валютной и курсовой политике / С.Г. Щербаков // Деньги и кредит. – 2000. – № 11. – С. 43–44.
15. Пасічник О.В. Про розмежування понять «валютно-курсова» та «валютна» політика / О.В. Пасічник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 1(30). – С. 7–9.
16. Енциклопедія банківської справи України / В.Б. Альошин [та ін.] ; гол. В.С. Стельмах. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
17. Дзюблюк О.В. Валютна політика : [підручник] / О.В. Дзюблюк. – К. : Знання. 2007. – 422 с.
18. Мелих О.Ю. Сутнісно-теоретичні основи валютно-курсової політики держави / О.Ю. Мелих // Сталый розвиток економіки. – 2013. – № 2(19). – С. 38–46.
19. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

Аннотация. В статье рассмотрены современные подходы к определению понятия валютно-курсовой политики, обоснованы преимущества и недостатки существующих концепций. На основе анализа зарубежного опыта предложено собственное определение данного понятия. Определена роль валютно-курсовой политики в заданиях НБУ и обоснована недоработка законодательства в данном вопросе.

Ключевые слова: валютно-курсовая политика, валютный курс, валютная политика, режим курсообразования.

Summary. The article deals with modern approaches to the definition of monetary and exchange rate policy, substantiated the advantages and disadvantages of existing concepts. Based on the analysis of foreign experience induced its own definition of this concept. The role of monetary and exchange rate policy of the NBU jobs and justified defect legislation in this matter.

Key words: Monetary and exchange rate policy, exchange rates, monetary policy, exchange rate regime.